

L'ASSOCIACIONISME ALTRUISTA I L'ETHOS COMUNITARI

Maia Dolors Obiols i Solà

INTRODUCCIÓ

L'objectiu d'aquest document de treball és desenvolupar una reflexió de base sobre les associacions altruistes en el context de la nostra societat moderna. La nostra intenció és presentar a través d'aquesta reflexió un marc conceptual bàsic, que sigui útil per un posterior estudi més ampli, que inclogui també una dimensió empírica.

L'associacionisme altruista té una llarga tradició històrica que comença a desplegar-se ja vivament durant tot el segle XIX fins arribar als nostres dies. En les últimes dècades del nostre segle, des dels anys setanta aproximadament, i especialment en el context europeu, les associacions altruistes ocupen un espai social important i significatiu, tant pel que fa referència a les relacions que s'estableixen entre els seus membres com també pel que fa referència a la projecció i gestió que realitzen en altres àmbits socials.

La importància de les associacions altruistes en el context europeu contemporani deriva precisament del fet que constitueixen un àmbit de la societat moderna dinamitzador i creador de nuclis de solidaritat que sorgeixen directament del cor de la societat civil. Tenint en compte que la cultura europea està marcada, d'una banda, pel tarannà individualista que caracteritza les relacions en el privat i, d'altra banda, pel context de l'Estat del benestar que sovint ha creat una tendència en els individus a desresponsabilitzar-se de les tasques socials i a desentendre's de tot aquell cúmul de qüestions que formen part de l'anomenat interès comú, o interès de la col·lectivitat.

És a partir d'aquí que podem establir quina ha de ser la nostra aportació en aquesta recerca. A través d'aquesta reflexió inicial hem de poder fer un dibuix dels

trets fonamentals que caracteritzen aquesta mena d'associacions, quin és el seu tarannà, tant pel que fa referència a les relacions endògenes que estableixen els seus membres com també per la gestió d'activitats i serveis que desenvolupen cara a l'exterior.

FORMULACIÓ DE LES HIPÒTESIS CENTRALS

Abans de formular les hipòtesis del nostre treball hem d'assenyalar que associacionisme i altruisme constitueixen dos conceptes que corresponen a dues realitats socials que es poden donar efectivament per separat però que sovint apareixen de manera combinada. Aquest document de treball vol centrar una reflexió a l'entorn de l'espai social que combina l'altruisme i l'associacionisme.

D'entrada, intentaré definir per separat, i de moment amb un criteri operatiu, els conceptes d'associació i d'altruisme. A partir d'aquí, mostraré que de la combinació d'ambdues, obtenim una definició de l'associacionisme altruista a partir de la qual se'ns plantegen les hipòtesis que articularan el cos argumentatiu d'aquesta reflexió.

Per tal de poder donar aquesta definició, de moment encara operativa, cal concentrar-se en els elements essencials que contenen l'associacionisme, d'una banda, com també l'altruisme.

Una associació la definim com un grup d'individus que s'uneixen des de l'acció voluntària en el context d'un marc contractual i amb una propòsits determinats. L'altruisme caracteritza totes aquelles accions, en una tipologia ben diversa, que gestionen alguna mena d'ajut a altri sense buscar el report del benefici personal. Ambdós només són explicables en la mesura que els individus se senten parts integrants d'un grup. En el cas de l'acció altruista el grup pot ser tan ampli com la societat mateixa, i l'associacionisme només pot entendre's com una forma de relació social que implica els individus en un determinat grau d'integració amb el grup. La combinació altruisme i associació s'explica en un context on els individus s'identifiquen amb un objectiu comú, en aquest espai els membres que formen una associació arriben a desenvolupar una mena de vinculació gairebé comunitari. Aquesta és la primera hipòtesi de treball que plantejem. Les associacions altruistes, unes més que altres, reflecteixen l'*ethos* de la comunitat. L'important però per destacar és que aquesta vinculació no neix en el context de la tradició sinó com una motivació de la voluntat. La nostra tasca, a partir d'aquí, serà determinar en quin sentit es pot parlar de comunitat en el context d'aquestes associacions que, com hem assenyalat anteriorment, tenen el seu pes específic en el context general de la societat moderna.

El marc contractual és també un element essencial de l'associació, entenent per marc contractual el nou context que apareix com a conseqüència del pacte racional entre els membres d'un grup. El marc contractual esdevé en tot aquell cos normatiu que dóna forma al conjunt. En el cas de l'acció altruista que es

desenvolupa en el context associatiu inclou com un element essencial, un programa d'acció comuna. Les associacions altruistes constitueixen un espai social on s'hi combinen aquests dos elements, és a dir, la realització d'una acció comuna en els límits d'una demarcació contractual que, com hem especificat, és el producte dels acords racionals.

A partir d'aquí plantejem una segona hipòtesi de treball. Marc contractual i projecte constitueixen dos elements que no només intervenen en el foment de les relacions de caràcter comunitari, sinó que en el moment que apareixen de manera combinada, com és en el cas de les associacions altruistes, actuen com a factors de protecció de les relacions que reflecteixen aquest ethos de la comunitat. Des d'aquesta perspectiva, intentarem explicar perquè en l'espai social modern els vincles comunitaris sovint no només necessiten sinó que també es fan possibles per l'existència d'una sèrie d'elements que actuen com a factors de protecció. Anomenem factors de protecció d'aquest ethos comunitari al programa d'acció comuna i al context normatiu en el sentit que fan possible un espai que exclou les relacions impersonals i incentiven els vincles afectius.

L'últim element important al qual farem referència és el d'iniciativa o voluntat. La voluntat la definim com aquella mena de motivació específica que comparteixen tant l'associacionisme com l'altruisme. Una associació només pot ser el producte de la voluntat reflexiva dels seus membres, l'acció altruista també esdevé sempre vinculada a la voluntat. Les associacions altruistes ocupen aquell espai representant de la voluntat col·lectiva. I, en aquest sentit, són nuclis dinamitzadors d'acció social independents de l'Estat, la família (nuclis de parentiu) i el mercat.

A partir d'aquesta consideració de les associacions altruistes com a nuclis independents d'acció social, se'ns planteja una darrera hipòtesi de treball l'associacionisme altruista que integra bona part del que s'ha anomenat tercer sector en el context de les teories de l'Estat del benestar, desenvolupa una gestió social que fa possible començar a entendre avui l'Estat del benestar com el producte d'una conjuntura plural. De tal manera que el plantejament de les tasques de responsabilitat social només en termes de dicotomia Estat -societat civil, entenent per societat civil l'espai social ocupat fonamentalment per la família i el mercat, cada vegada té menys sentit, i és aquí on pren força l'associacionisme altruista, com una via de retorn de la responsabilitat als individus a través però, de la gestió col·lectiva, i transcendent les accions individualitzades.

PUNT DE PARTENÇA EPISTEMOLÒGIC

Per tal de contribuir al rigor científic i intel·lectual necessaris en tota investigació en ciències socials, cal establir el punt de partida epistemològic des del qual accedirem a la realitat que ens interessa. Hem assenyalat anteriorment que el nostre objecte d'estudi és aquell espai social ocupat per l'associacionisme altruista.

Reconeixem que el món de les associacions altruistes inclou dues dimensions, en primer lloc, les relacions que s'estableixen entre els seus membres i, en segon lloc, l'acció social que desenvolupen com a grup vers altres a un tipus determinat d'activitat humana que es produeix per una o diverses motivacions. En aquest sentit, ens adherim a la perspectiva marcada pel paradigma Weberià que contempla la recerca de sentit en tot fenomen social.

La importància del paradigma epistemològic Weberià¹ és la consideració de la possibilitat de trobar sentit a l'acció, això és, pel fet que tota activitat humana no pot ser considerada com un objecte passiu sinó que esdevé un comportament amb unes motivacions específiques. Per a Weber i la seva tradició les motivacions de l'acció humana sempre tenen la seva arrel en alguna mena de voluntat. El terme voluntat esdevé un concepte que vol significar el comportament que no és el resultat d'un estímul mecànic ni d'una conducta reactiva sinó que sempre esdevé el producte d'algun tipus de motivació. La tradició weberiana distingeix, efectivament, entre la voluntat inserida en la tradició, de la voluntat reflexiva, la primera, és el factor predominant en les relacions de la comunitat, la segona, és el factor predominant en les relacions de l'associació, però tant en un cas com en l'altre s'està dient que el motor de l'acció social és, en darrer terme, l'individu.

El reconeixement de la importància de la voluntat en l'acció social és el que ens permet donar una determinada perspectiva en aquesta reflexió, la de considerar que tot fenomen constitueix un procés dinàmic dotat de sentit. En la formulació de cadascuna de les nostres hipòtesis s'hi contempla aquesta dimensió de l'individu com a motor transformador de les relacions socials. En el moment d'introduir conceptes com integració, identificació, ens estem referint a fenòmens que són, en darrer, terme, resultat d'unes actituds que tenen la seva última raó de ser en l'individu. La nostra recerca, en aquest sentit, pren aquesta perspectiva de considerar que les relacions socials no poden ser estudiades com a objectes estàtics, sinó que constitueixen processos que experimenten una transformació constant, essent l'individu l'eix vertebrador de tots els canvis.

ENFOCAMENT METODOLÒGIC

El fil argumentareu que seguirem recollirà dues perspectives, la primera, serà conceptual i en aquesta línia intentarem presentar l'evolució que ha experimentat la mateixa idea de comunitat en la tradició sociològica, per mostrar que el concepte es va eixamplant, des del paradigma de Tönnies, que dona una definició de comunitat com una dicotomia de l'associació, fins a incorporar nous elements que trenquen amb el plantejament dicotòmic.

Adoptarem una segona perspectiva en la qual donarem una visió històrica de la mateixa evolució de la comunitat, per mostrar que els nuclis de relació comunitària

1. BOTTOMORE, T. ; NISBET, R. *Historia del análisis sociológico*. Amorrortu editores, 1970.

es van transformant i van conquerint nous espais social. Intentarem determinar en què han consistit aquests canvis.

Hem de recordar que aquest treball vol ser una primera aproximació a l'estudi d'aquest espai social que omple l'associacionisme altruista i, com a tal, intentarem presentar, des de la teoria, un cos conceptual que pugui servir com a punt de referència per a posteriors treballs que vulguin incloure una aproximació empírica.

LA COMUNITAT:

EVOLUCIÓ EN LA TRADICIÓ SOCIOLÒGICA

És òbvia la impossibilitat d'explorar en aquest treball totes les definicions de comunitat que s'han donat, però sí que ens és possible presentar alguns paradigmes importants a través dels quals es fa palesa aquesta evolució del concepte.

Comunitat en Tönnies

La comunitat, tal com la defineix Tönnies, constitueix aquella formació social que implica unitat de vida i pensament entre els membres que la constitueixen. Unitat de vida significa la plena identificació en les formes de vida que experimenta cada membre amb tot el grup. La unitat de pensament no es refereix a la identificació racional entre els membres d'un grup sinó a una mena d'identificació emocional bàsica que s'estableix des de la mateixa unitat vital, i és anterior a l'actitud reflexiva²

A partir d'aquí la pregunta que sorgeix és: segons la teorització de Tönnies, què és el que dóna aquesta unitat de vida i pensament a la comunitat? o dit en d'altres paraules, quin és l'element que dóna la coherència als membres d'un grup?. La pregunta ens sembla important perquè estem intentant posar al descobert un element que des de la teoria tindrà una sèrie d'implícacions posteriors quant a la mateixa evolució del concepte de comunitat, quant a la manera de definir què és comunitat.

D'entrada, sembla que l'element que dóna coherència als individus de la comunitat en la teoria de Tönnies és la voluntat orgànica. Però, com veurem, la voluntat orgànica no és l'element, encara que fa possible la comunitat. La voluntat orgànica correspon a la motivació inserida en la tradició i en l'hàbit. Els individus actuen per una voluntat que està delimitada per l'hàbit. La voluntat orgànica no és el motor d'una acció mecànica o reactiva dels individus, en el sentit d'una conducta instintiva, però sí que és una motivació limitada pel context cultural de la tradició.

2. Tönnies, F. *Comunitat i associació*. Barcelona: Ed. 62, 1984.

La noció de límit, té aquí una connotació no tan sols normativa sinó també existencial, que considerem especialment important. La tradició és la que imposa els límits a la conducta dels individus, i aquesta limitació no només és normativa sinó que també consisteix a no proveir als membres del grup de recursos que els permetin desenvolupar una conducta més enllà dels paràmetres espacio-culturals. La voluntat orgànica s'oposa, en aquest sentit, radicalment a la voluntat reflexiva. Aquesta última correspon a aquell tipus de motivació que no està limitada per l'espai cultural. El que distingeix la voluntat orgànica de la reflexiva és que aquesta última està dotada d'iniciativa.

La voluntat orgànica és, doncs, efectivament, el que dóna la cohesió al grup però no és l'element últim que fa possible la comunitat. El que fa possible la comunitat, en darrer terme és la tradició, i el que configura la tradició i els hàbits de vida són els mateixos individus que formen una xarxa de vincles inserida en una continuïtat d'espai i temps. En la teoria de Tönnies la comunitat no és el producte de cap voluntat ni tan sols de la voluntat orgànica, sinó de la tradició i els hàbits de vida. És el context de formes de vida en una continuïtat d'espai i el temps el que va forjant la mateixa voluntat orgànica, que dóna coherència al grup³.

Tönnies ubica la comunitat en la tradició i això és el que té diverses implicacions. D'entrada, significa que només hi pot haver comunitat en un context de continuïtat en els hàbits de vida. La unitat de vida i pensament entre els membres d'un grup només es fa possible des d'un espai on es comparteixen els mateixos hàbits. No és l'individu qui crea els lligams sinó que se'ls troba i, en aquest sentit, podem parlar de sentiment natural de pertinença al grup. Des del paradigma de Tönnies només hi ha comunitat quan aquest sentiment de pertinença és experimentat de manera natural. Experimentar aquest sentiment de manera natural significa que no és l'individu qui crea els lligams sinó que s'hi troba inserit.

La primera implicació important de la definició de Tönnies és que la comunitat es localitza fonamentalment en determinats nuclis de l'espai social, aquells en què la xarxa de vincles es dóna per una continuïtat en l'espai i temps. La família és, en el paradigma de Tönnies, el grup social que expressa la comunitat per excel·lència, després les relacions de veïnatge i, en últim terme, l'amistat.

Unió, identitat, sentiment de pertinença, només es poden donar en el marc de la tradició. Quan la unió, la identitat i el sentiment de pertinença entre els membre d'un grup es donen fora del marc de la tradició, en un nucli nascut fora d la continuïtat en l'espai i el temps, llavors no hi ha comunitat sinó associació. La definició de comunitat de Tönnies és, efectivament, un tipus ideal, en el sentit que absolutitza tots els elements que utilitza per elaborar el concepte. La definició de Tönnies és dicotòmica, en el sentit que acaba definint comunitat per oposició a associació.

3. Vegeu específicament: TÖNNIES, F. *Comunitat i associació*. (Tema central, p. 33).

L'altra implicació important del paradigma de Tönnies és que no separa les formes de relació social del motor de l'acció social. Per Tönnies existeixen dues formes de relació, la comunitat que li correspon la voluntat reflexiva. En darrer terme, però, per Tönnies, relació social s'identifica amb motor de l'acció. El fet de no separar conceptualment aquests dos aspectes de la realitat social contribueix al plantejament dicotòmic de la definició de comunitat.

El que volem assenyalar a partir d'aquí, és que aquest dicotomia s'anirà flexibilitzant a través dels nous paradigmes que es presentaran de comunitat, en els quals, l'element tradició no tindrà el pes específic que tenia en la definició de Tönnies.

Comunitat en Weber

Weber introdueix la distinció conceptual entre formes de relació social i motors de l'acció social. Establint aquesta distinció Weber comença a flexibilitzar la dicotomia. Els quatre tipus de motor de l'acció corresponen a quatre tipus de voluntat, de les quatre, només dues s'identifiquen clarament amb la comunitat i l'associació de Tönnies. Constituirien els dos extrems, ens estem referint, d'una banda, a l'acció d'acord amb la tradició que s'identifica amb la voluntat orgànica de Tönnies i, per tant, correspon a la comunitat i, d'altra banda, a l'acció d'acord amb uns fins, que s'identifica amb la voluntat i, d'altra banda, a l'acció d'acord amb uns fins, que s'identifica amb la voluntat reflexiva, i correspondria a l'associació.

Weber, com és sabut, introdueix dos motors més de l'acció social en la seva tipologia, l'acció afectivo-emocional i l'acció d'acord amb uns valors. Aquestes dues se situen precisament entre la comunitat i l'associació. I això és el que introdueix la primera matisació important del concepte de comunitat, que deixa de ser dicotòmic i per tornar-se més flexible.

Weber comparteix fins a cert punt amb Tönnies la dicotomia comunitat i associació, i entén que, efectivament, hi ha comunitat quan hi ha un sentiment de pertinença entre els membres d'un grup, quan hi ha identitat emocional, quan cadascuna de les parts se sent implicada en l'existència de les altres, però el matis que introdueix Weber és que aquest sentiment de pertinença no és exclusivament possible a partir de la tradició, és a dir, com dèiem anteriorment, des d'una xarxa de vincles inserida en la continuïtat d'espai i temps, sinó que el sentiment de pertinença es pot forjar des de la voluntat afectivo-emotiva i també des de la voluntat d'acord amb uns valors. El matis de Weber és, doncs, la introducció d'aquestes dues formes de voluntat dotades d'iniciativa, l'acció motivada per uns determinats valors i l'acció motivada per un estat afectivo-emocional. En la concepció de Weber la tradició no té un pes específic tan important com en Tönnies en la definició de comunitat⁴.

4. WEBER, M. *Economia i societat*. Mèxic: FCE, 1987.

L'aportació de Hermann Schmalenbach

Seguint aquesta línia de mostrar l'evolució del concepte de comunitat, en una progressiva flexibilització, cal fer una referència a Hermann Schmalenbach. La referència a Schmalenbach és gairebé obligada per la seva introducció de la categoria de *Bund* que reforma radicalment el concepte de comunitat. La categoria *Bund*, que ha estat traduïda per *lliga*⁵ trenca directament amb la dicotomia comunitat i associació.

Schmalenbach defineix la lliga com un tipus de formació social en la qual hi ha també coherència i unitat entre els membres que a constitueixen, però, a diferència de la comunitat tal com la definia Tönnies, la coherència dels membres no deriva de la continuïtat en l'espai i el temps, sinó de l'expressió conscient d'un conjunt d'experiències emocionals. La lliga de Schmalenbach inclou la iniciativa com a un nou element de la comunitat. La iniciativa consisteix en la possibilitat de formar vincles des de la voluntat. En la comunitat, en sentit estricte de Tönnies, l'individu no crea els vincles sinó que se'ls troba. I aquest és l'element essencial que canvia amb la categoria de lliga. La tradició deixa de tenir el pes específic quant a determinar la coherència dels membres i, aquest pes, l'adquireix la voluntat, entesa com a iniciativa.

Amb la categoria de lliga el concepte de comunitat s'eixampla, en el sentit de considerar que la unió, la identitat i el sentiment de pertinença entre els membres d'un grup es poden forjar des d'un context completament emancipat de la tradició, és a dir, al marge de les xarxes inserides en la continuïtat de l'espai i el temps.

La categoria de lliga marca gairebé un nou paradigma en aquesta evolució del concepte de comunitat, parlem del nou paradigma des del moment que introdueix la iniciativa de l'individu com un element nou. La introducció de la iniciativa és el que trenca el plantejament dicotòmic entre comunitat i associació. Des del moment que l'individu pot crear una xarxa de vincles des d'una acció derivada de la voluntat, significa que l'espai de la comunitat és possible també més enllà dels nuclis tradicionals com la família, o la comunitat local.⁶

El que intentem mostrar en aquesta primera part de la reflexió és que el concepte de comunitat ha anat evolucionant inevitablement fins al punt que és possible parlar també de relacions comunitàries en nuclis de l'espai social, que s'han format a partir de l'acció voluntària. En aquest context és possible també trobar-hi elements com unitat, identitat i el mateix sentiment de pertinença.

5. Vegeu el pròleg de GINER, S.; FLAGUER, L. A: "*Comunitat i associació*". Barcelona: Ed. 62, 1984.

6. Schmalenbach, H. *The Sociological Category of Communion*. Nova York: The Free Press. 1961, 1965.

De la comunitat a l'associació

Intentarem presentar en línies molt generals i explicant-ho en termes històrics el pas de la comunitat a l'associació, subratllant també els aspectes importants que afecten la nova concepció de l'home. En la segona part d'aquest apartat, volem incloure alguns paradigmes importants a partir dels quals els clàssics del pensament social han explicat el canvi en les relacions socials.

Existeix una idea, generalment acceptada per gran nombre de sociòlegs i també historiadors, que en el fil de la història, l'associació ha anat succeint a la comunitat⁷. Des d'aquesta perspectiva, l'espai de les relacions socials en una primera fase, que es localitza en el període anomenat pre-industrial, hauria estat ocupat predominantment per vincles comunitaris. El període que segueix a la revolució industrial, i en el marc de l'Europa occidental, hauria estat dominat pel context de les relacions associatives.

Aquesta perspectiva apunta a considerar que Europa ha assistit, no en termes absoluts, però sí de manera general a un procés d'enfonsament dels nuclis de relació comunitària, dominants per les relacions personals i afectives, per transformar-se en nuclis de caràcter associatiu, dominants per les relacions impersonals i immerses en el contractualisme. Aquest pas tingué com a paradigma històric l'esclat de la revolució industrial i urbana, introduint en l'Europa del XIX una sèrie d'elements nous que transformen el cor mateix de les relacions socials.

Totes aquestes transformacions, afectaren els nuclis de població que, durant tota l'època feudal, havien mantingut formes de vida comunal, ens referim a les petites comunitats locals i als nuclis gremials que havien donat forma a l'estructura social fins a la Baixa Edat mitjana. Abans dels efectes de la revolució industrial, l'espai social europeu estava format per petits microcosmos culturals on els seus individus satisfien totes les seves necessitats, tant de subsistència, com emocionals. La possibilitat de satisfer totes les necessitats en el grup d'origen configurava una societat formada per grups de caràcter endogen on els seus membres mantenien una relació d'estricta interdependència, compartint una mateixa tradició i vivint un univers comú d'experiències. La categoria de pensament no era el "Jo" sinó el "nosaltres", les relacions que es generaven en aquest context eren estrictament personals i els vincles afectius.⁸

Amb la revolució industrial i, sobretot, urbana que envaí l'Europa del XIX, s'iniciava un procés de desarticulació d'aquests microcosmos culturals. Els

7. Nisbest, R. *La formación del pensamiento sociológico*. Buenos Aires: Amorrortu editores, 1970. Vegeu específicament 71-76.

8. NORBERT, ELIAS. *La sociedad de los individuos*. Madrid: Península, 1990.

individus foren arrencats de les xarxes dels vincles d'herència que els conferia l'espai de continuïtat en les formes de vida, iniciant-se tot un procés de formació d'una societat cada vegada més diferenciada, on la possibilitat de compartir un mateix univers d'experiències quedà reduïda a petits nuclis de l'espai social. La impossibilitat de compartir un mateix univers d'experiències transformà, no tan sols el paisatge social, sinó també l'estructura del "Jo". Aquesta transformació va consistir en un procés lent d'individualització tant del pensament com dels sentiments dels individus, i fou a partir d'aquest procés d'individualització que les relacions socials començaren a experimentar canvis profunds. El canvi de caràcter troncal més radical que es desprèn d'aquest procés d'individualització fou la incorporació de la voluntat en front de la tradició, com el nou element important a l'hora de determinar la formació dels vincles socials.⁹

La tradició i l'autoritat que havien estat els elements legitimadors dels vincles socials, ja que conferien el marc d'unitat de pensament i sentiment, foren substituïts per les relacions contractuals, fonamentades en els pactes racionals entre els individus. L'evolució històrica cap a l'associació significa també una nova concepció de l'home, i de la seva condició. També vol dir la pressuposició de la seva llibertat i independència naturals. A partir d'aquí, l'home esdevé el més important, fins i tot, per damunt de les seves relacions, en el sentit que és ell mateix que comença a determinar i establir els vincles. L'evolució històrica cap a l'associació representa també el pas del particularisme a l'universalisme. És l'entrada a una societat que es desvincula del particularisme de la tradició i es vol regir per la llei universal.

VISIÓ ESTRUCTURAL: ELEMENTS ARTICULADORS

Des de la tradició sociològica s'ha intentat explicar aquest pas de les formes de vida comunals a les no comunals. Els clàssics del pensament sociològic han llegit la història amb la intenció de trobar-hi l'element articulador del pas de la comunitat a l'associació. Òbviament, ens és impossible de fer una exposició exhaustiva d'aquest tema, però sí que ens proposem, en les properes ratlles, de presentar alguns autors dels quals la seva aportació ha esdevingut un paradigma.

Per a Weber aquest pas s'articula a través de tot un procés de racionalització que afecta a tota l'estructura social i que culmina i es materialitza en la burocràcia. La burocràcia arriba a constituir una forma de relació social característica de la modernitat, en el sentit que incorpora una lògica pròpia que és independent de la mateixa política i que envaeix tot l'espai social, donant-li una nova forma.¹⁰ Els elements essencials de la lògica de la burocràcia són el contractualisme i la jerarquia, que insereixen els individus en el context de les relacions formals. Des

9. Vegeu «Individualización en el proceso de la sociedad» A: *La sociedad de los individuos*.

10. GINER, S. *La sociedad massa, crítica del pensamiento conservador*. Barcelona Ed. Península, 1979.

de la concepció weberiana s'entén que el procés de modernització consisteix a una progressiva instal·lació de la burocràcia en l'espai social.

Weber posa èmfasi, a partir d'aquí, en el resultat al qual pot conduir aquest procés, el perill de colonització per part de la raó instrumental de les relacions socials.

L'altre paradigma important l'estableix la concepció durkheimiana. El pas és articulad pel procés de divisió social del treball, el qual insereix els individus en una altra forma de cohesió social. Durkheim expressa la forma de cohesió social moderna amb el nom de solidaritat orgànica.

La divisió social del treball és un procés que es concreta en una progressiva especialització. L'especialització en el treball és el que provoca l'aparició d'un individu autònom que comença a relacionar-se segons els criteris d'interdependència i de complementarietat, elements fonamentals de la solidaritat orgànica. A diferència del paradigma weberian, la solidaritat orgànica no és estrictament instrumental, sinó que inclou aspectes de la dimensió comunitària. Però des de la concepció durkheimiana es denuncien també els perills als quals pot conduir l'extrema especialització, la disgregació social i l'anomia.

La redescoberta de la comunitat en l'espai social modern es fa plausible des de la mateixa insistència dels clàssics a denunciar els aspectes negatius que incorpora el procés de modernització.

LA REDESCOBERTA DE LA COMUNITAT: NOVES FORMES EN L'ESPAI SOCIAL MODERN

Del de la tradició sociològica clàssica s'han dibuixat els elements bàsics que han articulad aquest pas de la comunitat a l'associació. El procés de racionalització en el cor de les relacions socials, assenyalat per Weber, que culmina i es materialitza en la burocràcia moderna, i el procés de divisió social del treball, assenyalat per Durkheim, que porta al naixement de la solidaritat orgànica. Tant l'un com l'altre remeten a l'eix paradigmàtic que defineix les relacions socials en el món modern: volició i contracte, oposats, a la vegada, a hàbit i tradició.

La importància d'ambdós paradigmes no és definir l'associació simplement com el tipus d'agrupació humana oposada a la comunitat sinó de subratllar que el context associatiu constitueix el nou marc on es contextualitzen els vincles humans en la modernitat de manera predominant. És el pas de la tradició al contracte, de les relacions per hàbit a les relacions per voluntat. Aquest pas, que constitueix un procés gradual, s'identifica amb el fenomen que s'ha anomenat modernització, procés a través del qual la voluntat individual emancipada de la tradició, adquireix un pes específic important enfront de la consciència col·lectiva i de les exigències del grup a l'hora de determinar els vincles socials. Tant si es tracta de la voluntat que porta a l'acció social per adhesió a uns valors, com de la voluntat que porta a l'acció social per la persecució d'un fi, expressat en termes weberians.

El teixit social de les societats modernes haurà de desenvolupar-se en el marc de l'associació, i això afectarà tot tipus d'agrupació humana. La família, la comunitat veïnal, o els vincles d'amistat, que han estat considerades com a formes d'agrupació essencialment comunitàries, queden també inserides en aquest marc general associatiu que incorpora la voluntat dels individus com un element amb un pes específic important a l'hora d'establir vincles.

Fent una referència breu a la família, cal assenyalar, que ha experimentat, efectivament, canvis profunds, àdhuc paradoxals. El fet de deixar de constituir una unitat productiva com era en les societats tradicionals, i la incorporació de la dona en el mercat de treball constitueixen fenòmens que han produït un doble efecte quant a la relació entre els seus membres. D'una banda, aquests processos han incrementat la independència entre els seus membres, reforçant-se, per aquesta raó, l'element contractual enfront dels llaços d'unió propis de la família extensa tradicional. D'altra banda, aquests processos han contribuït també a especialitzar la família en les tasques de reproducció i en les de transmissió de valors, convertint-la en un reducte de privacitat on els afectes i les emocions han passat a un primer plànol.¹¹ Aquest doble efecte, mostra que la mateixa família, en el seu procés de modernització, experimenta un moviment de resistència a ser absorbida per aquest marc general associatiu i, a la vegada, realista un esforç per reproduir el teixit de la comunitat.

En aquest nou context el vincles comunitaris, fonamentalment basats en la relació personal i afectiva, buscaran noves maneres de renèixer-hi. L'associacionisme altruista és la nova manera que ha trobat de renèixer la comunitat en l'espai social modern predominantment associatiu.

Sills¹² s'ha esmerçat a definir els elements essencials que tenen totes les associacions voluntàries: 1) són grups que tenen, en algun grau, una estructura administrativa, 2) els seus membres tenen un objectiu en comú, 3) l'afiliació per part dels seus membres és voluntària 4) Són independents de l'administració de l'Estat. La combinació d'aquestes quatre característiques essencials, mostra aquesta inserció de la comunitat dintre l'associació.

Les associacions altruistes, en diferents graus, experimenten un moviment pendular entre la polaritat dels elements comunitaris i associatius que demarquen els seus límits en l'espai social modern. D'una banda, exerceixen un moviment constant de resistència a la burocratització i a la jerarquització¹³ i, en definitiva, realitzen un esforç per mantenir una independència de la màquina administrativa

11. FLAQUER, LI. *La familia como arena de contienda*.

12. SILLS, D. L. «Asociaciones voluntarias» A: *Enciclopedia internacional de las ciencias sociales*. Madrid: Aguilar 1974.

13. MEISTER, A. *Vers una sociologie des associations*. París: Economie et Humanisme, 1972.

de l'Estat. D'altra banda, la pròpia estructura administrativa de la qual es proveeixen és a la vegada un element essencial per a la seva supervivència, com a nuclis independents on conflueixen una sèrie d'iniciatives i on s'hi comparteix un projecte. És a través d'aquesta fluctuació entre la polaritat estructura administrativa i participació, entre organització i iniciativa, que les associacions altruistes refan la comunitat amb un nou *ethos* en l'espai social modern¹⁴.

L'ASSOCIACIONISME ALTRUISTA I L'ETHOS COMUNITARI

ELEMENTS ARTICULADORS: PARTICIPACIÓ I PROJECTE

El tarannà comunitari de les associacions altruistes 'es determinat per la voluntat dels seus membres de participar en un projecte comú. En aquest sentit, les associacions altruistes constitueixen grups de ciutadans col·lectivament implicats en un projecte d'interès general. És important destacar que la implicació neix d'una iniciativa que esdevé independent tant de la tradició, entenent per tradició una xarxa de vincles heretats en la continuïtat de l'espai i el temps, com també esdevé una iniciativa independent del poders constituïts.

Aquest caràcter d'independència és l'element essencial del voluntariat i és inseparable de la seva acció. L'acció del voluntariat es desenvolupa amb aquest esperit d'independència i, de d'aquí, busca un marc de convergència d'una problemàtica comuna que permet refer una xarxa de relacions on l'element personal i afectiu passi a n primer plànol.¹⁵

El que crea *ethos* comunitari en els nuclis de voluntariat és la participació i l'adhesió a un projecte de treball. Segons el tipus d'associació, aquests elements essencials a l'esperit del voluntariat, seran més o menys separables de les motivacions de caràcter estrictament ideològic (polítiques, religioses etc.). En aquest sentit, el tarannà pluralista dels nuclis de voluntariat dependrà que es doni aquesta separació.

Participació significa compartir informació i un marc comú d'experiències. L'adhesió a un projecte de treball insereix els individus en un marc d'interacció sobre una base de regularitat. El mar d'interacció en la regularitat fomenta la possibilitat de compartir hàbits i un tipus peculiar de familiaritat.¹⁶

14. CASAVOVA, M. *El asociacionismo de los minusválidos, entre organización y movimiento social*. Madrid: Ministerio de trabajo y seguridad social, cop. 1985.

15. HOWARD V. H. *Volunteers in the U.S.: Who donates the time?*

16. MEISTER, A. *La participation dans les associations*. París: Editions Ouvriers, 1974.

COMUNITAT I ESTAT DEL BENESTAR

L'ethos comunitari en la conjuntura del pluralisme del benestar

La predominància del pensament pluralista en el camp del benestar social, s'inicia aproximadament a la dècada del setanta¹⁷, en un moment en què s'introdueix, en el marc de discussió, la importància del sector voluntari en matèria de serveis socials.

La tesi fonamental dels que defensen la concepció pluralista de l'Estat benefactor és reconèixer que l'Estat ja no és qui té el patrimoni de la provisió de serveis, sinó que en matèria de serveis socials intervenen: mercat, voluntariat i l'anomenat sector informal. És a partir d'aquí que es dibuixen deferents tendències a l'hora de donar prioritat a una o diversos sectors, a la vegada que el conjunt de tendències contextualitzen un debat que es formula ja sempre en termes de pluralisme de benestar.

La pèrdua del caràcter dominant per part de l'Estat en matèria de serveis socials es concreta en termes de participació i descentralització que serien els dos elements que fan pujar la balança del voluntariat en la prestació de serveis. Però, a partir d'aquí, l'important per destacar és que la participació i la descentralització són els dos elements que configuren aquest ethos comunitari peculiar a les associacions altruistes.

Participació implica un moviment de resistència a l'organització, a la burocratització i a la professionalització integral, per tal d'evitar que l'estructura bloquegi les iniciatives. La descentralització implica un moviment de tendència a l'organització, per tal d'assegurar-se la supervivència com a grup, i no perdre l'exclusivitat de la iniciativa. Entenem que aquest moviment paradoxal expressa aquest renaixement de la comunitat dins del context associatiu i, a la vegada, és aquest moviment el que provoca veritablement una dispersió en matèria de serveis i assistència social. A partir de la consideració de l'associacionisme altruista com l'espai social modern que incorpora aquest paper transformador, l'Estat del benestar en termes pluralistes és molt plausible i també defensable.

17. JOHNSON, N. *El estado de bienestar en transición, la teoría y la práctica del pluralismo de bienestar*. Madrid: Ministerio de trabajo y seguridad social, 1990.